

ende een kuekene der bachten anne; ende voort zo tzelve parcheel van vooren tot bachten, onder, boven ende an allen zyden, ghestaen ende ghelegghen es; met zevens ende dertich scellinghen acht penninghen grooten ende zes myten tsjaers, onder landtcheyns ende eeuwelicke cheyns, ghaende huut een van den voors. twee huusen, te wetene : het zuuderste, ghenaempt *Sint Jan*, die men ter date van desen niet en wiste te nomene hoe, wanneer noch te wat termynen men die ghalt; voort met eenen drooghen harynck ghaende jaerlycx huut den anderen huuse ter noordtzyde derneffens staende. Ende de voornoemde Jacob de Deckere ende joncvrauwe Barbara, zyn wyf, over hemlieden ende over hueren naercommers, wedden garant cum clause van taillable.

In kennessen.

Brugge, Stadsarchief, *Protocol van Pieter de Smet, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1539-1552*, blz. 379-380.

A. SCHOUTEET

SCHILDERIJEN UIT DE VOORMALIGE HEILIG-SACRAMENTSKAPEL TE BRUGGE

In de XVIIIe eeuw stond aan de westzijde van het huidige Simon Stevinplein te Brugge een openbare kapel toegewijd aan het Heilig Sacrament. Zij was bij de aanvang van de eeuw, op de plaats waar een heiligschennis gepleegd werd, ten teken van openbaar eerherstel opgericht geworden (1). Naar ooggetuigen mededelen waren

---

(1) In de voorgevel kwam het volgende chronogram voor: SACRO DEI SACRAMENTO, waaruit bleek dat de kapel in 1701 gebouwd werd. Over deze kapel zie: A. OCKET, *Gedenk-stukken raekende de parochiale kerk van Sint-Salvator in de stad Brugge beginnende van haere stifting in de zevende eeuw tot het begin der negentiende eeuw*, oorspronkelijk handschrift in het bezit van Baron E. de Béthune te Marke, pp. 392-393; B.-J. GAILLIARD, *Kronijk der stad Brugge of tijdrekenkundige beschrijving sedert derzelver oorsprong tot op heden*, Brugge, 1849, pp. 286-287; A. DUCLOS, *Bruges. Histoire et Souvenirs*. Brugge, 1910, p. 495. Wij betuigen onze oprechte dank aan de h. M. De Duytsche, beambte bij de Gemeentelijke Commissie van Openbare Onderstand van Brugge die onze aandacht op het probleem heeft gevestigd.

haar voorgevel en interieur rijk geornamenteerd (2). Volgens Pieter Le Doulx, biograaf van de Brugse kunstschilders, was in de marmeren binnenmuurlambrizing een reeks van zes geschilderde Lijdenstaferelen ingevat. Deze doeken waren, volgens dezelfde auteur, door Lodewijk De Deyster geschilderd en verbeeldden: I, Jezus afscheid nemend van Zijn Moeder; II, Jezus in de Olijfhof; III, Jezus door de Cedronbeek gesleurd; IV, Jezus voor Caïphas; V, de Geseling en VI, de Doornenkroning (3). Tijdens de Franse overheersing werd dit bedehuis, ofschoon stadseigendom, verkocht en afgebroken (4).

Van de zes Passietaferelen uit de voormalige Heilig-Sacramentskapel kunnen er thans drie met zekerheid nagewezen worden. Zij worden bewaard in het museum van het gasthuis van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie te Brugge en stellen respectievelijk voor: I, Jezus afscheid nemend van Zijn Moeder, toegeschreven aan Anna De

(2) Vgl. A. OCKET, *a.w.*, p. 392: „Deze kapelle is niet groot, maer zij is regelmatig en van eene redelijke goede bouwkunde. Haeren voorgevel is den fraaysten van alle de kapellen dezer stad. Van binnen overtreft zij ze alle door haere vercieringen. De meuren zijn bekleed tot d hoogde der vensters met schilderijen besloten in zwart marme (*sic*) lysten. Beneden schilderijen tot op den grond is de meurbekleding van wit en zwart marmer”. Vgl. ook P. LE DOULX, *Levens der konstschilders, konstenaers en konstenaeressen... van de stadt van Brugge*, oorspronkelijk handschrift op het stadsarchief te Brugge, p. 68-69; B.-J. GAILLIARD, *a.w.*, p. 286.

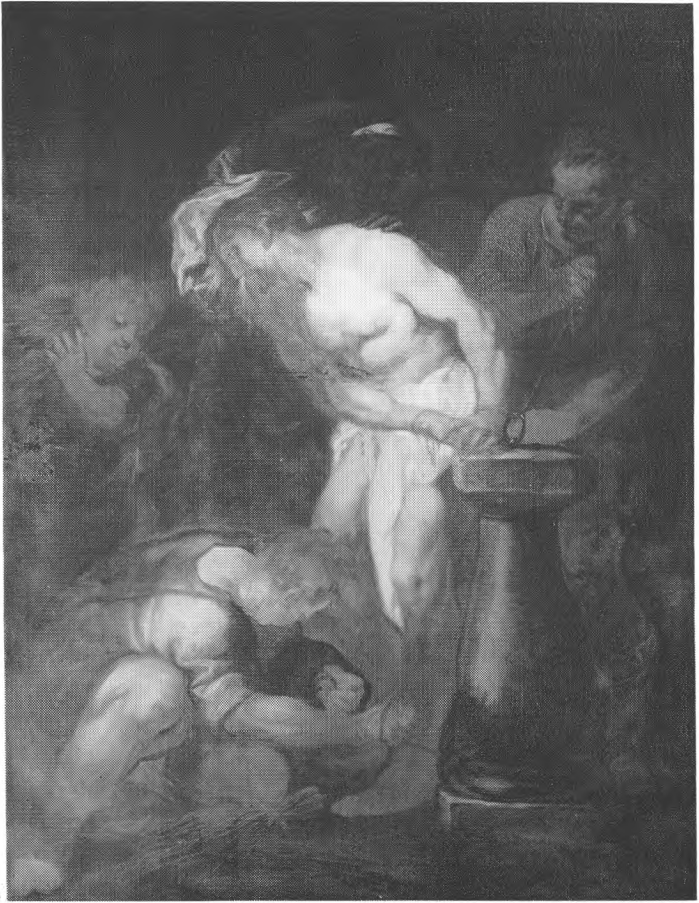
(3) P. LE DOULX, *a.w.*, p. 69, geeft van deze stukken de volgende omschrijving: „I, daer den Zaligmaker Zijne Moeder verlaet gaende naer Zijn bitter lijdën; II, Christus in den Hof van Oliveten; III, Onzen Zaligmaker gesleept door de beke van Cedron; IV, daer Jezus ontfangd den kaekslag in de tegenwoordigheyd van den oppersten priester Caïphas; V, den Zaligmaeker gebonden aen de colonne; VI, Zijne Kroning”. Ook G. P. MENSAERT, *Le peintre amateur et curieux*. Brussel, 1763, deel II, p. 60, maakt van deze zes schilderijen gewag, en voegt eraan toe dat L. DE DEYSTER eveneens opdracht had gekregen om de Verrijzenis, welke het altaar van genoemde kapel moest versieren, te schilderen, maar dat ten gevolge van zijn overlijden deze bestelling aan Jozef Van De Kerkhove opgedragen werd.

(4) Zie A. OCKET, *a.w.*, p. 392 en A. DUCLOS, *a.w.*, p. 495.

Copyright A.C.L. Brussel.

1. Anna ? De Deyster :
Jezus afscheid van Zijn Moeder nemend.
(Brugge, O.-L.-V. ter Potterie).

Copyright A.C.L. Brussel.

2. Lodewijk De Deyster : De Geseling.
(Brugge, O.-L.-V. ter Potterie).

Deyster (1690-1747) (afb. 1); II, de Geseling (afb. 2); en III, de Doornenkroning, beide op naam van Lodewijk De Deyster (1656 ?-1711), haar vader. Deze drie schilderijen meten elk 203 cm. hoog bij 155 cm breed (dagkant van de doeken) (5). In een inventaris van de kunstwerken toebehorende aan de Commissie van Openbare Onderstand, vroeger de Burgerlijke Godshuizen van Brugge, en opgemaakt in 1875, staan deze drie doeken met onmiskenbare duidelijkheid vermeld. Een nota bijgevoegd in 1877 stipt aan dat zij op 24 augustus van dit jaar naar het museum van genoemd gasthuis werden overgebracht. Blijkens dezelfde inventaris zijn deze werken herkomstig van bewuste Heilig-Sacramentskapel, alwaar zij bij de afbraak door de Broeders van het Sint-Juliaansgasthuis te Brugge aangeworven werden (6). Van zijn kant vermeldt A. Couvez in 1852 de aanwezigheid van deze schilderijen in de kerk van het Sint-Juliaansgasthuis (7).

Volgens genoemde inventaris van het kunstbezit van de Burgerlijke Godshuizen wordt het schilderij dat Jezus afscheid van Zijn Moeder nemend voorstelt, aan Anna De Deyster toegeschreven. A. Maertens, aalmoezenier ter Potterie en samensteller van de catalogus van de

---

(5) Vgl. A. MAERTENS, *Onze Lieve Vrouw der Potterie*. Brugge, 1937, p. 454-455, waarin catalogusnummer 11 overeenstemt met ons nummer I, cat. 20 met ons nr. II, cat. 16 met ons nr. III. De afmetingen welke A. MAERTENS voor hier bedoelde schilderijen opgeeft zijn foutief.

(6) Zie *Etat indicatif des tableaux, status et autres objets d'art appartenant à l'administration des Hospices Civils de la ville de Bruges* (1875), berustend op het archief van de Commissie van de Openbare Onderstand van Brugge, karton K 4, nr. 19, waarin nr. 58, toile, le Crist Se séparant de Sa Mère avant Sa Passion; nr. 59, toile, le Couronnement d'épines, en nr. 60, toile, la Flagellation. Deze *Etat indicatif* geeft als afmetingen van deze schilderijen h. 210 cm. bij b. 160 cm. klaarblijkelijk zijn dit de afmetingen van de ramen. Het gesticht ter Potterie en het voormalige Sint-Juliaangasthuis ressorteerden onder genoemde commissie.

(7) Zie A. COUVEZ, *Inventaires des objets d'art qui ornent les églises et les établissements publics de la Flandre Occidentale*, Brugge, 1952, p. 485.

aldaar bewaarde kunstschaten, had hiervan evenwel geen kennis en steunde zijn toeschrijving ter zake blijkbaar alleen op de overlevering in het gasthuis. Het eventueel auteurschap van Anna De Deyster in verband met onderhavig schilderij hoeft niet als een tegenstrijdigheid ten overstaan van Le Doulx' relaas nopens de Passiereeks uit de Heilig-Sacramentskapel aanzien te worden. Sprekende over Anna De Deyster merkt deze schrijver immers op dat haar schildertrant haast niet van deze van haar vader te onderscheiden valt, en dat dit niet zelden aanleiding tot betwistingen gaf. Uitwijdend over bewuste Lijdensreeks noteert hij het volgende : „ Men konde deze schilderïen nooyt uyt zijne handen krijgen ”. Wellicht zijn zij pas na de dood van De Deyster, in 1711, geleverd geworden. Uit Le Doulx' verdere kontekst kan men trouwens afleiden dat de oud geworden schilder opgezien heeft tegen de expositie van dit late werk. Zo gezien bestaat de mogelijkheid dat Anna haar vaders werk heeft voltooid (8).

Ook E.H. M. English en na hem dr. H. Pauwels hebben beweerd een deel van de Lijdensreeks van de voormalige Heilig-Sacramentskapel in de Sint-Salvatorskerk te Brugge teruggevonden te hebben. In de noordelijke dwarsbeukkapel van deze kerk, genaamd de kapel van de Nood Gods, hangen inderdaad drie Passieschilderijen naast elkaar in één omlijsting gevat. Deze doeken worden blijkbaar van ouds aan de Brugse schilder Lodewijk de Deyster toegeschreven. Volgens M. English verbeelden zij despectievelijk van links naar rechts : I, de Doodstrijd (afb. 3); II, de Geseling (afb. 4); en III, de Doornenkroning. A. Pauwels daarentegen ziet in nr. I

---

(8) Zie de in noot (6) genoemde inventaris; P. LE DOULX, *a.w.*, p. 69 en A. MAERTENS, *a.w.*, p. 454.

een voorstelling van Christus vóór de Hogepriester (9).

Het onderwerp dat in het laatstgenoemde schilderij wordt voorgesteld is alleszins erg onduidelijk en bovendien is het doek erg nagedonkerd. Met H. Pauwels menen wij dat M. English dit tafereel niet juist heeft betiteld. De bovenhelft van het doek wordt inderdaad nagenoeg geheel ingenomen door twee Romeinse soldaten. Welnu, de aanwezigheid van Romeinse soldaten sluit bepaald een voorstelling van de Doodstrijd uit. Anderzijds wijst een groot stuk gordijn bovenaan de samenstelling eerder op een binnenscène, zodat de mening van H. Pauwels nog het best kan bijgetreden worden.

Vermits de Geseling en de Doornenkroning der Potterie onbetwistbaar uit de voormalige Heilig-Sacramentskapel herkomstig zijn, is het uitgesloten dat de gelijknamige schilderijen van de Sint-Salvatorskerk eveneens vandaar zouden herkomstig zijn. Wat het tafereel met Christus vóór de Hogepriester aangaat, stellen zich evenwel problemen.

Op het eerste gezicht schijnt de vaststelling dat de Passieschilderijen van de Sint-Salvatorskerk kleiner zijn dan deze van de Potterie, de hypothese dat deze drie tafereelen gezamenlijk tot de Passiereeks uit de Heilig-Sacramentskapel zouden behoord hebben, dadelijk omver te werpen. Nader beschouwd is dit toch niet helemaal het geval.

Onderhavige schilderijen uit de Nood-Godskapel hebben niet alle drie dezelfde afmetingen. Hadden M. English en H. Pauwels dit feit niet voorbijgezien, dan zouden zij op hun hoede geweest zijn bij het „en bloc” verwijzen naar één en dezelfde herkomst voor deze drie

---

(9) Zie M. ENGLISH, in : Parochieblad, Brugge, nr. 24 (16 juni 1957), en H. PAUWELS, *De schilderijen uit de 17de en de 18de eeuw in de Sint-Salvatorskerk te Brugge* — West-Vlaanderen, dl. VIII (1959), p. 59.

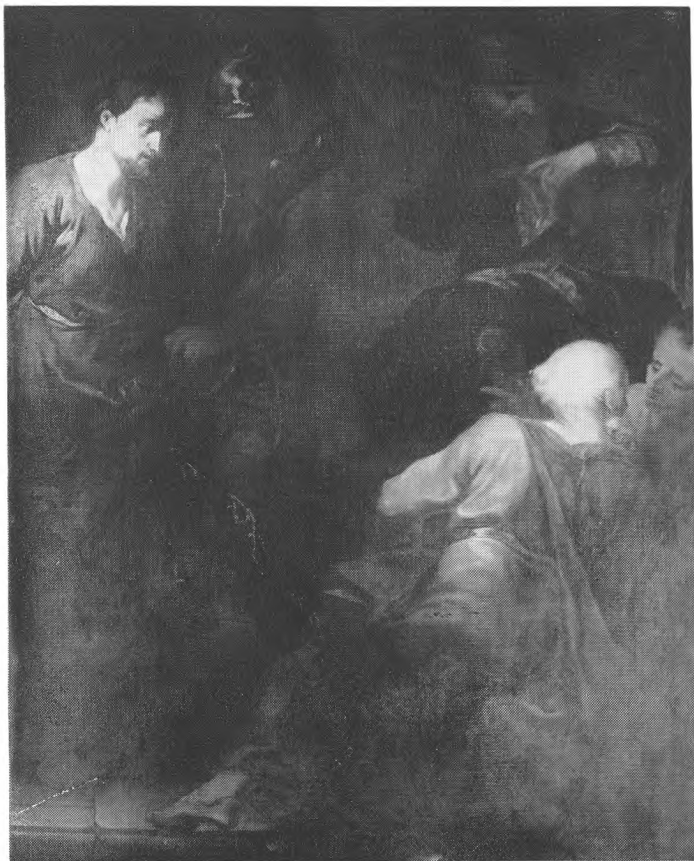
doeken. Het doek met Christus vóór de Hogepriester is merkbaar breder dan de twee andere. Het meet 185 cm. hoog bij 146 cm breed (dagkant van het doek), wijl het middenste schilderij en dit van rechts gelijk van hoogte, maar 11 cm smaller zijn. Omwille van de symmetrie had het breedste doek, in een drieledige opstelling als hier, voor middenstuk moeten dienen. Doch daarmede ware de chronologische opeenvolging van de onderwerpen op een onverantwoorde wijze verstoord geworden. Het is duidelijk dat wij hier met een schikking te doen hebben, die de doeken in tegenstrijd met hun oorspronkelijke bestemming tot een soort triptiek of liever fries naast elkaar geplaatst heeft. Overigens toont de sprong tussen het gebeuren in de Olijfhof en de beide elkaar opvolgende folterscenes eveneens aan dat het grotere doek van links aanvankelijk niet in één omlijsting bij de twee andere hoorde (10).

Het is duidelijk dat men bij het samen inlijsten van de bespannen ramen uit de Nood Godskapel alleen het grootste van de drie bij de twee kleinere heeft kunnen aanpassen. De laterale afsnijding van de figuren op het bredere doek van links schijnt daar ook op te wijzen. Moesten wij het hele gevaarte even van de muur kunnen afhaken, dan zouden wij bij het onderzoeken van de randen van het doek hieromtrent allicht volstrekke zekerheid verkrijgen. Een compositorische vergelijking van de Passieschilderijen uit de Potterie met de Gevangenneming uit Sint-Salvators, waarvan wij de stilistische toeschrijving aan De Deyster bijtreden, brengt ons overigens tot de overtuiging dat laatstgenoemd doek aan oppervlakte heeft ingeboet. De schilderijen van De Deyster uit de Potterie vertonen boven de koppen van de figuren opvallend kale hemels en een ledige achtergrond langsheen de zijkanten. Gelijkaardige schaars gevulde

---

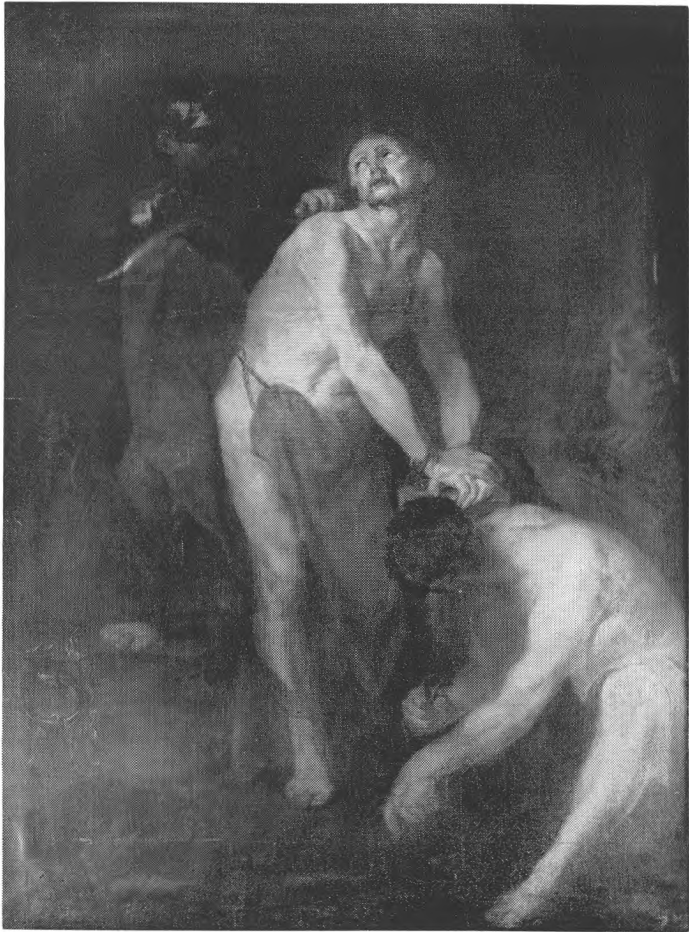
(10) A. COUVEZ, *a.w.*, p. 220, gaf de maten van het linkse schilderij op, dus van het breedste, als gangbaar voor de drie.

Copyright A.C.L. Brussel.

3. Lodewijk De Deyster : Christus vóór de Hogepriester.
(*Brugge, S.-Salvatorskerk*).

Copyright A.C.L. Brussel.

4. Lodewijk De Deyster : De Geseling.
(Brugge, S.-Salvatorskerk).

partijen schijnen van bewust schilderij uit de Sint-Salvatorskerk afgesneden te zijn.

Zoals men ziet kan de Christus vóór de Hogepriester van de Nood-Godskapel oorspronkelijk even groot geweest zijn als zijn verwante Passietaferelen van de Potterie. Deze vaststelling noopt er ons toe te besluiten dat de kwestie van de afmetingen geen absolute aanwijzingen oplevert.

Het onderwerp dat in dit schilderij behandeld wordt leidt tot klaardere gevolgtrekkingen. In de gegeven omstandigheden kan alleen het onderwerp van het schilderij een aanwijzing behelzen in verband met zijn herkomst. Welnu, aangezien H. Pauwels' betiteling van het nr. I van de Nood-Godskapel misschien juist is, is het mogelijk dat dit doek van de Heilig-Sacramentskapel herkomstig is. Christus vóór de Hogepriester kan inderdaad in overeenstemming gebracht worden met „daer Jezus ontfangd den kaekslag in de tegenwoordigheyd van den oppersten priester Caïphas” uit de opgave van Le Doulx.

Van de reeks van zes Passietaferelen, die in de voormalige Heilig-Sacramentskapel te Brugge aanwezig waren, hebben wij er dus drie met zekerheid geïdentificeerd, namelijk: de doeken voorstellende: Jezus afscheid van Zijn Moeder nemend, de Geseling en de Doornenkroning, alle bewaard in het museum van het gasthuis ter Potterie. Daarnaast hebben wij aangetoond dat twee van de drie Passieschilderijen — de Geseling en de Doornenkroning — uit de Nood-Godskapel van de Sint-Salvatorskerk, in tegenstrijd met wat beweerd wordt, bepaald niet tot de Passiegroep van de verdwenen kapel hebben behoord. Wat het doek met Christus vóór de Hogepriester betreft, zijn wij van mening dat de door M. English en H. Pauwels opgegeven herkomst voor mogelijk mag gehouden worden zonder meer.